

International Journal of Mardin Studies
(IJMS), 2023, 4(1), s. 25-45.

**Nusaybin, Mor Yakup Kilisesi Kazılarında
(2000-2016) Bulunan İnsan ve Hayvan Figürlü
Sırlı Seramiklerin Değerlendirilmesi**

Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi Özlem KARAKAYA BİLEN
Doç. Dr. Necla KAPLAN

Nusaybin, Mor Yakup Kilisesi Kazılarında (2000-2016) Bulunan
İnsan ve Hayvan Figürlü Sırlı Seramiklerin Değerlendirilmesi

Özlem KARAKAYA BİLEN¹
Necla KAPLAN²

Özet

Mor Yakup Kilisesi çevresinde 2000 ile 2016 yılları arasında aralıklı sürdürülen kazı çalışmalarından farklı dönemlere ait çok sayıda eser elde edilmiştir. Söz konusu kazı çalışmalarında, çeşitli seramikler de bulunmuştur. Bu makalede Mor Yakup Kilisesi kazılarında bulunan seramik çeşitliliği arasında ilgi çekici olan, insan ve fantastik figürlü sırlı seramikler değerlendirilmektedir.

Mardin İli'nin Nusaybin İlçesi'ndeki Mor Yakup Kilise kazılarında elde edilen eserler arasında önemli bir buluntu grubunu oluşturan sırlı seramikler, Mardin Müzesi'nde korunmaktadır. Söz konusu seramikler, birkaç kazı raporu dışında, akademik bir çalışmaya konu olmamıştır. Bölgenin tarihi ve kültürü için önemli olduğu düşünülen eserlerin açığa çıkarılması ve bilim dünyasına tanıtılması önem arz etmektedir. Pişmiş toprak eserlerin tarih öncesinden günümüze kadar gelebilmesi, dönemleri daha anlaşılır yorumlayabilmek için somut veriler oluşturmaktadır. Seramik yüzeyine yapılan desenler, üretildikleri dönemler hakkında ipuçları vermektedir. Bu bilgiler ışığında, süsleme programı açısından bakıldığında nadir oluşu ile dikkat çeken Mor Yakup Kilisesi figürlü sırlı seramikler, 12-13. yüzyıl seramik örneklerinde görülen üslup ve teknik anlayışını sergilemektedir. İncelenen yedi eserde, kiremit rengi hamur üzerine krem astar uygulandıktan sonra champeve ve sgraffito tekniğinde figüratif motiflerin işlendiği ve son olarak yeşil, kahverengi ve şeffaf sırla bezendiği anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nusaybin, Mor Yakup Kilisesi, Orta Çağ, Figürlü Sırlı Seramikler.

Evaluation of Glazed Ceramics with Human and Animal Figures Unearthed in the Mor Yakup Church Excavations in Nusaybin (2000-2016)

Abstract

A large number of artifacts belonging to different periods were obtained from the excavations carried out intermittently between 2000 and 2016 around the Mor Yakup Church. The various ceramics were also found during the excavations in question. In this article, the patterns of glazed ceramics with human and fantastic figures, which are interesting among the variety of ceramics found in the Mor Yakup Church excavations, are evaluated.

Glazed ceramics, which constitute an important group of findings among the artifacts obtained from the Mor Yakup Church excavations in the Nusaybin District of Mardin Province, are preserved in the Mardin Museum. The mentioned ceramics have not been dealt with in an academic study, but a few excavation reports. It is important to reveal the works that are thought to be important for the history and culture of the region and to introduce them to the scientific

¹ Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, Mardin Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kültürel Çalışmalar, ozlemkarakayabilen@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-1145-0141.

² Doç. Dr., Sanat Tarihi Bölümü, Artuklu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, neclakaplan@artuklu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-2471-9947.

world. The fact that the terracotta artifacts can survive from prehistory to the present constitutes concrete data for a more comprehensible interpretation of the periods. The patterns made on the ceramic surface offer clues about the production period of the ceramic. In the light of this information, the glazed ceramics with figures of the Mor Yakup Church, which attract attention with their rarity in terms of ornamentation program, display the style and technical understanding seen in the ceramic samples of the 12th-13th century. It is understood that in the seven works examined, figurative motifs were processed in champeve and sgraffito techniques after cream slip was applied on brick-colored paste and finally they were decorated with green, brown and transparent glaze.

Keywords: Nusaybin, Mor Yakup Church, Middle Ages, Glazed Ceramics with Figures.

1. Giriş

Mardin'in ilçelerinden Nusaybin, Türkiye'nin Suriye ile sınır noktasındadır. Tarihte bir piskoposluk merkezi olan Nusaybin, Hristiyan Süryani dünyasında önemi büyük olan I. (MS. 325-363) ve II. (MS. 489-9.yy.?) akademileri ve el yazma kütüphaneleriyle aktif bir eğitim merkezi (Kütük, 2018: 289) ve aynı zamanda Nasturilerin kalesi olmayı başarmıştır (Şer, 2006: 10).

Hristiyanlık tarihinin önemli olaylarından biri olan 325 yılındaki İznik Konsilinden sonra, pek çok şehirde akademiler kurulmuştur. Nusaybin'de de I. Nusaybin Akademisi açılmıştır. Nusaybin'deki Akademinin kurucusu Nusaybinli Mor Yakup'tur (Şer, 2006: 34). Mor Yakup, 4. yüzyılda dönemin ve bölgenin önemli dini aktörlerinden biri olup, bugün kalıntıları ve bir kısım duvarları ayakta kalan ve kendi ismiyle anılan kiliseyi inşa ettirmiştir (Akyüz, 1998:14).

Bugün ayakta kalan Mor Yakup kilise yapısının tarihsel olarak birçok farklı evresi olduğu hem mimari detaylardan hem de arkeolojik buluntulardan anlaşılmaktadır. Yapının güney cephesindeki Yunanca yazıttan anlaşıldığı üzere MS 359/360 yılında bir vaftizhane olarak kullanılmıştır (Keser ve Erdoğan 2013: 143). Kaynaklara göre MS 717'de gerçekleşen bir deprem Nusaybin'i yerle bir etmiştir. Süryani Metropolit Mor Yakup tarafından 313-320 tarihlerinde inşa edilen ve kazılar sonucu büyük bir kısmı ortaya çıkan Nusaybin Katedrali muhtemelen bu depremle yıkıldıktan sonra ayakta kalan vaftizhane yapısında bazı değişiklikler yapılarak kiliseye çevrilmiştir. Mor Yakup'un mezarı da o tarihlerde hemen yanındaki eski katedralden alınıp vaftizhanenin altındaki odaya konulmuş, ve o tarihten itibaren yapı Mor Yakup kilisesi olarak anılmış olmalıdır. Yapının 1872 yılında yeniden onarıldığı kapı üzerindeki kitabede belirtilmiştir (Keser ve Erdoğan:137-45).

Mor Yakup Kilisesi ve Zeynel Abidin Cami, Nusaybin Belediyesi tarafından "Kültür ve İnanç Parkı" olarak projelendirilmiştir. Her iki alanın birlikteliği ve özgünlüğünden kaynaklı olarak 2014 yılında UNESCO Kültür Mirası Geçici Listesi'ne dâhil olmuştur.

Bu kapsamda 2000 yılında kilise etrafında başlayan çevre düzenlemesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın da desteğiyle, yakın bir döneme kadar süren, arkeolojik kazı çalışmalarına dönüşmüştür. Mor Yakup Kilisesi etrafında 2000 ile 2016 yılları arasında aralıklı devam eden kazı çalışmalarında farklı dönemlere ait çok sayıda eser açığa çıkarılmıştır. Çeşitlilik gösteren seramiklerin çoğunluğu kilisenin doğu ve güney yönünde bulunmakla birlikte genel olarak kazı alanına dağılmıştır. Yörede üretildiği düşünülen seramiklerin yanı sıra ipek yolu güzergahı üzerinde bulunan Nusaybin'e ticaret yoluyla gelen farklı gruplar da buradaki seramik çeşitliliğini artırmış olmalıdır. Bu buluntular, önemli bir Orta Çağ tabakasının varlığına işaret etmektedir. Bu sebeple dönemin ve bölgenin sanat-zanaat anlayışı hakkında bilgiler sunan bu eserler incelenmeye değerdir.

İran, Mezopotamya, Suriye ve Anadolu'da bulunan seramik yüzeylerdeki farklı tekniklerde yapılmış figüratif süslemelerin 13. yüzyıla kadar devam ettiği bilinmektedir. Bu süsleme tarzı dönemin geleneklerini, adetlerini, inanışlarını, modasını ve eğlence anlayışını yansıtmaları nedeniyle önemlidir. Doğaüstü gücü olduklarına inanılan siren, sfenks, grifon vb. efsanevi yaratıklar figür repertuvarında çeşitlilik sağlamaktadır (Öney, 2016: 62). Sembolik anlamlar yüklenerek çeşitlilik kazandırılmış bu figürler zengin bir sanat anlayışını ortaya koymaktadır. Aynı zamanda, insan ve hayvan birleşimi olan bu fantastik figürler, bizlere doğa ile insanın iç içe tasavvur edilmiş olduğunu göstermektedir.

Kendi döneminin karakteristiğini yansıtan benzer anlatımlı ve birbiriyle akraba üslup özelliği gösteren figürlü konu programlarını içeren seramiklerin, dünyanın çeşitli müzelerinde ve koleksiyonlarında pek çok örnekleri bulunurken Türkiye'de sadece Konya ve İstanbul müzelerinde bilinen birkaç örneğe (Öney, 2016: 67) Mor Yakup Kilise kazılarında elde edilen fragmanların çeşitliliği artırarak katkı sunabileceği düşünülmektedir. Makalede Mor Yakup Kilisesi kazılarında elde edilen sırlı seramikler arasında bulunan insan ve hayvan figürlü seramiklerden ikisi tümlenmiş, beşi fragman olan 7 eser ele alınacaktır. Öncelikle Mor Yakup Kilisesi tarihine ve kazı çalışmalarına kısaca değinilecek, daha sonra kiremit renk hamura ve krem astara sahip bu parçaların yapım tekniği ve bezemeleri incelenecektir. Ayrıca Mezopotamya ve Anadolu'daki dönemin bilinen benzer örnekleriyle karşılaştırması yapılarak bir tarihlendirme önerisinde bulunulacaktır.

1.1. Nusaybin'in Coğrafi Konumu ve Tarihi

Asur kaynaklarında Naşibina, Helenistik dönemde ise Nisibis olarak geçen Nusaybin, Kuzey Mezopotamya'nın en eski kentlerindedir (Erkanal, 2000: 16). Suriye'ye yakın sınır bir yerleşim yeri olan Nusaybin'in içinden geçen Çağçağ Suyu, buradan Habur Vadisi'ne ulaşmaktadır. Kentin, hem su kaynaklarına yakınlığı hem de Tur Abidin dağlarına geçit veren Çağçağ Vadisi'ne ulaşması sebebiyle stratejik bir lokasyonu bulunmaktadır³. Ayrıca İpek yolu üzerinde bulunması nedeniyle tarih boyunca ticaret, savaş, sosyo-ekonomik, kültürel ve sanatsal etkileşimlere de sahne olmuştur. Nitekim geçmiş milattan önceki yüzyıllara kadar dayanan⁴ Nusaybin, Antik dönemde bilimsel ve kültürel kent kimliğiyle de anılmaktadır⁵ (Şer, 2006: 10). Bunun yanı sıra kent; Pers ve Roma devletlerinin⁶ sınır noktasında kurulmuş olup siyasi tarihte stratejik konumuyla ön plana çıkmıştır (Kütük, 2018: 66, 79, 117).

639 yılında Müslümanlar tarafından bölge alınca Nusaybin de kalıcı bir şekilde Romalıların elinden alınmış (Honigmann-Bosworth, 1993: 983; Kütük, 2018: 167) ve İslam coğrafyacıları tarafından adlandırılan El- Cezire bölgesinin Diyar-Rabia kısmında yer almıştır (Çevik, 2004: 67; Erdem, 2022: 30). Sırasıyla Emeviler (661-750), Abbasiler (750-1258), Hamdaniler (885-1104), Mervaniler (990-1100) ve Ukayliler (990-1096) Nusaybin'e hâkim olmuşlardır. 12. yy'ın başlarından itibaren Zengi Devleti (1127-1250) ve Eyyubi Devleti (1171-1250) arasında çekişmelere sebep olan şehir daha sonra Eyyubiler'in genel idaresi altında Zengiler'e bırakılmıştır (Güneş, 2018: 20-26). 13.yy'ın başlarına kadar Eyyubi Devleti'nin kontrolünde kalan Nusaybin daha sonra Moğollar tarafından yağmalandıktan sonra 14. yy'ın sonuna kadar Artuklu Beyliğinin (1102-1409) elinde varlığını sürdürmüştür (Aydın vd., 2000: 93-103).

³ Detaylı bilgi için bkz: Kılıç 2009: 392-401.

⁴ Kentin tarihiyle ilgili daha detaylı bilgi için bk. Kütük, 2018: 37-59.

⁵ Tarihte "Um al 'Ulüm" (Bilimler Akademisi) ve "Madinat al- Ma'arif" (Bilgi Kenti) unvanlarıyla anılan Nusaybin Kentinin, 4. Yüzyıldan itibaren Hristiyan Süryaniler için önemli merkezi okulların bulunduğu bir konumdaydı (Şer, 2006: 10-27).

⁶ Roma ve Pers (Part, Sasani) İmparatorlukları, döneminin en önemli iki siyasi gücü olup birbirleriyle MÖ. 330 yılından İslamiyet'in ilk yıllarına yani 7. yüzyıla kadar savaşmışlardır (Kütük, 2018: 66).

ihtimalini güçlendirmektedir. Ele geçen fırın çivisi örnekleri kilise yapısının kuzey alanında yoğunlaşmaktadır. 2001-2003 yılları ve 2003 Yılı Kazı Raporlarında Kuzey alandaki toprak alımında küçük moloz taşlarla örülmüş içi sıva ile kaplı öge, ikinci bir kuyu olarak adlandırılmıştır (Soyukaya, 2002; 2003). Bu ögenin tarifi Hasankeyf'te ele geçen yuvarlak planlı seramik fırınlarını andırmaktadır (Çeken, 2007: 246-7 foto 2-3; Fındık, 2013: 45-47, f. 3-5). Fırın çivilerin burada bulunması, bu ögenin bir kuyudan çok fırın olma ihtimali artırmaktadır.

2018 yılında kazı alanından ele geçen ve müze depolarına alınan envanterlik ve etütlük eserlerin yanı sıra birçok farklı buluntu grubu müze çalışanlarından oluşturulan bir ekiple yeniden elden geçirilip yayım hazırlıkları kapsamına alınmıştır. Yaklaşık on bin adet parçadan oluşan kazı buluntuları altı ay süren restorasyon, yeniden tasnif, çizim ve fotoğraflama gibi bilimsel hazırlık sürecinden sonra üniversite ve müze araştırmacılarının incelemelerine sunulmuştur. Mardin Müzesi tarafından yayınlanması planlanan "Nusaybin, Mor Yakup Kilisesi ve Zeynel Abidin Cami Kültür ve İnanç Parkı Projesi: 2000- 2020 Kazı, Araştırma ve Restorasyon Çalışmaları Sonuçları" adlı kitap projenin yarıda kalması nedeniyle, araştırmaların bazıları farklı yerlerde yayımlanmış⁷ ve ele geçen seramikler arasında hatırı sayılır ölçüde sırlı Orta Çağ seramikleri ise çalışılmaya devam edilmektedir⁸.

2. Mor Yakup Kazısı Figürlü Sırlı Seramik Örnekleri

Mardin il sınırları içerisinde bugüne kadar yapılmış kazılardan çıkarılmış figürlü sırlı seramik örnekleri bilinmemektedir. Ancak Nusaybin Mor Yakup kazısından elde edilen koleksiyondaki figürlü sırlı seramik fragmanları bu bağlamda bilinen ilk örnekler olup, bölgenin tarihine ışık tutacak niteliktedir. Aşağıda söz konusu figürlü seramikler resim ve çizimlerle tanıtılmaktadır.

2.1. 10377 Envanter Numaralı Kayıtlı Eser:

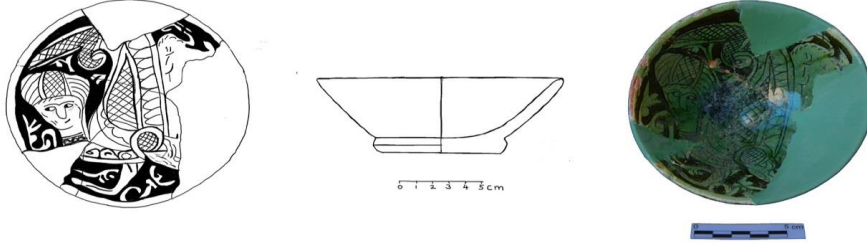
Mardin Müzesinde 10377 Envanter numaralı kayıtlı eserin; dip çapı 7 cm, yükseklik 5.3 cm, ağız çapı ise 14.7 cm ölçülerindedir. Büyük kısmı günümüze sağlam ulaşmış eser, kâse formunda olup restorasyon sonrası tümlenmiştir. Halka dipli, dışa açık biçimde ilerleyen gövde, basit yuvarlak bir ağız ucuyla sonlanır. Kiremit hamurlu olan bu seramiğin üzerine krem astar çekilip champleve, sgraffito⁹ ve ince kazıma teknikleri ile bezeme yapıldıktan sonra kâsenin tamamı yeşil renk ile sırlanmıştır. Kabın iç yüzünün tamamına yayılmış olarak yapılmış bezemede insan başlı, aslan gövdeli kanatlı bir sfenks yorumlaması bulunmaktadır (Şekil 2). Baş kısmı cepheden, gövde ve kanatlar ise profilden resmedilmiştir. Figürün başında üç dilimli sarık veya kavuk formunda bir başlık bulunmakta, kaşlar birleşik, gözler karşıya değil yana bakar vaziyettedir. Başlığın altından saçları görünen figürün gözlerinin alt kısmında kirpikleri, "U" şeklinde burnu ve küçük ağızı çizgisel olarak belirtilmiştir. Boyun kısmında çift bordür

⁷ Kodaş, E. vd. (2022). "Mor Yakup Kazılarında Bulunan Geç Neolitik Döneme Ait Çanak Çömlek Buluntuları". Nusaybin, Siyaset-Kültür-Ekonomi (Ed. Selçuklu A.- Gemi, A.) Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları. ve Acar, A., & Erdem, Ç., (2022). "Nusaybin Mor Yakup Kilisesi İskelet Popülasyonunun Antropolojik Açından Değerlendirilmesi". Nusaybin, Siyaset-Kültür-Ekonomi (Ed. Selçuklu A.- Gemi, A.) Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları.

⁸ Makalenin konusu olan sırlı seramikler "Nusaybin Mor Yakup Kilisesi Ortaçağ Sırlı Seramikleri" başlıklı yüksek lisans tezi kapsamında yazarlar tarafından incelenmektedir. Malzemelerin çalışılması konusunda izinleri ve destekleri nedeniyle, Mardin Müzesi müdürü sayın Gani Tarkan'a teşekkür ederiz. Ayrıca Kültür ve İnanç Parkı Projesi'nde yer almış çalışma arkadaşlarımıza, eserlerin yeniden tasnif- bilimsel yayım hazırlıklarında yer alan Mardin Müzesi ekibine ve bu süreçte emeği geçen herkese teşekkür ederiz. Özellikle el çizimleri ve grafik düzenlemede desteklerini sunan Abdullah Bilen ve Şerif Arslan'a çok teşekkür ederiz.

⁹ Champleve (Oyma) ve Sgraffito (Kazıma) teknikleri seramiğin ilk pişiriminden sonra üzerine atılan astarın ince uçlu veya geniş uçlu bir alet yardımıyla oluşturulan süsleme tekniğidir. Bu teknik taş ve maden eserler üzerinde de örneklerin olduğu bilinmektedir (Yıldırım, 2020: 441).

içerisinde çapraz çizgiler ile belirtilmiş bir boyun takısı izlenebilmektedir. İlerleyen gövde kısmında ön ayakları ve yukarıya doğru uzanan bir kanat görülmektedir. Kabın kırık olan kısmında muhtemelen arka ayaklarının da olduğu düşünülmektedir. Figürün dışında kalan boş alanlar ise rumi motif ile bezenmiştir.

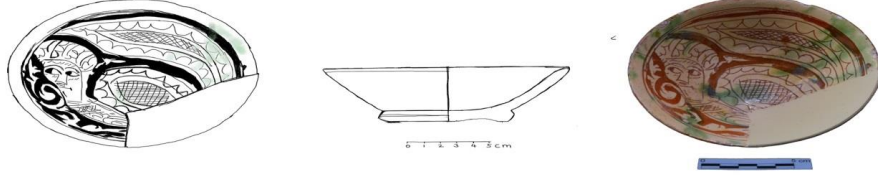
Şekil 2. 10377 Envanter numaralı eserin çizimi ve fotoğrafı.

2.2. 10376 Envanter Numaralı Kayıtlı Eser:

10376 Envanter Numaralı kayıtlı eser, 2022 yılına kadar Mardin Müzesi deposunda korunmuş olup Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nce alınan onay ile Anadolu Medeniyetler Müzesi'nde oluşturulacak olan Türk İslam Dönemi vitrininde sergilenmek üzere devredilmiştir.¹⁰ 16.01.2023 tarihinden itibaren bu eser restorasyon görmek üzere Şanlıurfa Müze Müdürlüğü'ne teslim edilmiştir. Bu eserin dip çapı 6,7 cm, yükseklik 5,7 cm, ağız çapı ise 14, 6 cm ölçülerindedir. Kase formunda olan bu eser 3' de 1'i kırık bir şekilde ele geçmiştir. Halka dipli dışa açık biçimde ilerleyen gövde, basit yuvarlak bir ağız ucuyla sonlanmaktadır. Kiremit rengi hamur üzerine krem astar sürülerek, champleve ve sgraffito tekniği ile bezeme yapıldıktan sonra kabın tamamına şeffaf sır ve düzensiz aralıklarla yeşil boya akıtılmış görülmektedir. Kâsenin iç yüzeyinin tamamını kaplamış olan bezemede insan başlı, yılan gövdeli olarak devam ettiğini düşündüğümüz figür, Anadolu ve İran masallarını süsleyen, yılanların şahı anlamına gelen Şah-ı Maran'ı¹¹ andırmaktadır (Şekil 3). Figürün başında bulunan başlık bir önceki esere göre çizgileri gelişi güzel kıvrımlı bir hat ile resmedilmiştir. Başlığın altından görünen saçları, gözlerin alt kısmında belirtilen kirpikler, ve ağız çizgi ile vurgulanmıştır. Kaşları birleşik, gözleri ise yana bakar halde olan figürün burnu, konik bir şekle yakın ve ucu iç bükey olarak verilmiştir. Yeşil sırlı seramikte görülen figürün yüz hatlarıyla benzerdir ancak burnun iç bükey verilışı farklılık göstermektedir. Çift bordür içerisine çapraz atılan çizgilerle gösterilen boyun bandı ve ilerleyen gövde kısmının iç kısmı kıvrımlı hat ve çapraz çizgilerle (kafes tarama) bezenmiştir. Figürün etrafında kalan boş alanlarda ise rumi motif süslemesi ile kompozisyon tamamlanmıştır.

¹⁰ 05.01.2023 tarihli E-6429898 –152.03-3351108 sayılı yazıyı paylaştığı için Mardin Müzesine teşekkür ederiz.

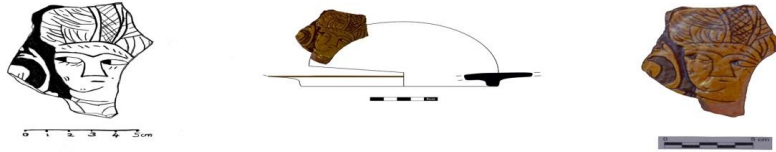
¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz: (Önder, 1968: 6-7)

Şekil 3. 10376 Envanter numaralı eserin çizimi ve fotoğrafı.

2.3. 8528 Envanter Numaralı Kayıtlı Eser

8528 Envanter numaralı kayıtlı eser fragman olarak ele geçmiştir. Eserin uzun kenarı 9 cm, eni ise 5 cm, cidar 0,7 cm ve dip çapı yaklaşık 15 cm ölçülerindedir. Tabak formunda olan bu kabın orta kısmından kırık olup, iç yüzünde insan başı resmedilmiş bir dip parçasıdır. Kiremit hamur üzerine krem astar çekilerek sgraffito ve champleve tekniği ile bezmeden sonra kahverengi sır atılmıştır. Bu fragmandaki bezemede üç dilimli başlık, kaşlar birleşik, gözler ise yana bakmaktadır. Başlığın altından görünen saçları, gözlerin altındaki kirpikleri, şekil 3'deki gibi iç bükey hatlı kenarlı burnu ve ağız kısmı çizgi ile belirtilmiştir. Kısım de olsa kenarlarında görülen rumi motifiyle süslediği anlaşılmaktadır (Şekil 4).

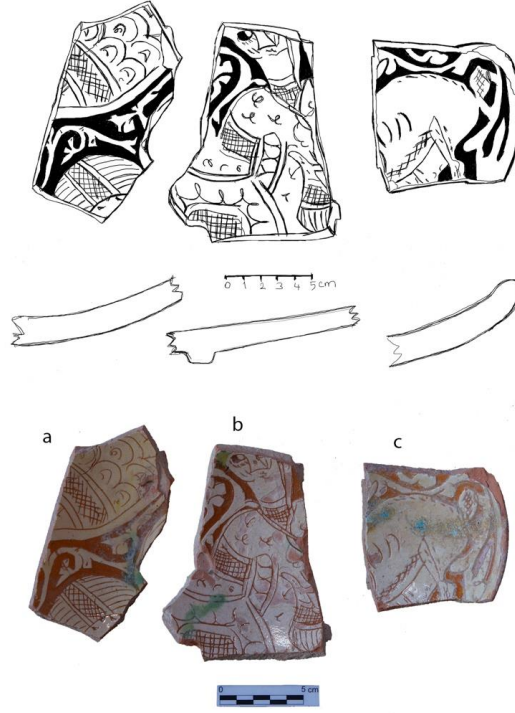

Şekil 4. 8528 Envanter numaralı eserin çizimi ve fotoğrafı.

2.4. 3 Fragman Halinde Bulunan Etütlük Eserler

3 fragman halinde bulunan etütlük eserler kiremit hamurlu olup üzerine krem astarlı sgraffito ve champleve tekniği ile çizilmiş ve sonra şeffaf sır atılmıştır (Şekil 5). 5a ve 5b deki fragmanlarda aralıklı olarak yeşil boya akıtıldığı, 5c de ise pişirme sırasında başka seramiklerden turkuaz sır damlatıldığı anlaşılmaktadır. Figürün baş ve gövde kısmından kırılmış olan dip parçasında; üç dilimli başlık, balık pulu ile detaylandırılmış gövde ve arasında rumi motifi tasvir edilmiştir (Şekil 5a). Burada başlık kısmı ile üst gövde kısmının simetrisine baktığımızda yeşil sırlı ve şeffaf sırlı kâselerde rastlanılan boyun bandı bize farklı bir ayrıntıyı göstermektedir. Buradaki figürler ilişkilendirildiğinde iki tane fantastik figürün yapılmış olma ihtimali hissedilmektedir. Figürünün resmedildiği bir diğer kırılmış dip parçasında gözler yana bakmakta, iç bükey hatlı kenarlı burun ve ağız çizgisel olarak ifade edilmiştir. Figürün üzerinde ise yakası "V" şeklinde açık olan bir kaftan ve kolunda Selçuklu figürlerinde rastlanılan tiraz bandı bulunmaktadır. Figürün ön kısmında, dışa çekik ağızlı, dar boyundan gövdeye doğru genişleyen ve dibe doğru daralan ibrik motifi yapılmıştır (Şekil 5b). Hafif dışa çekik kenarlı, yuvarlak basit bir ağız ucuyla sonlanan bir tabaktır. Bu parçada bir hayvan figürünün arka kısmı

izlenebilmektedir (Şekil 5c). Diğer eserlerdeki figürlerin etrafında boşlukları dolduran örneklerde olduğu gibi rumi motifiyle yapılmış bezemeler bulunmaktadır.

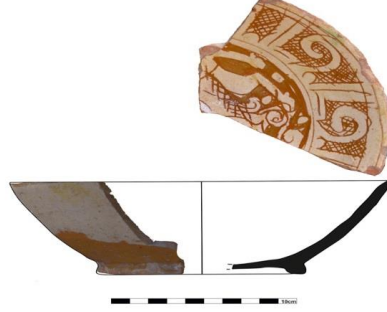

Şekil 5. 3 tane etütlük eserlerin çizimi ve fotoğrafı

2.5.MYK.02.ET.21 Numaralı Kayıtlı Eser

MYK.02.ET.21 numaralı kayıtlı eser, halka dipli dışa çekik kenarlı yuvarlak basit ağız ile sonlanan derin bir kâse parçasıdır (Şekil 6). Bu, muhtemelen merkezinde hayvan figürü bulunan kabın sadece ayak kısmında izlenebilen desenli bir parçadır. Burada diğer fragmanlarda görülen figür tasvirlerine göre daha acemice bir bezeme yapıldığı anlaşılmaktadır. Kiremit hamur üzerine, krem astar çekilerek sgraffito ve champleve tekniği ile yapılmış bezemeden sonra şeffaf sır atılmıştır. Kabın dış kısmında ise gövdenin yarısına kadar krem astar sürüldüğü ve tamamına şeffaf sır atıldığı anlaşılmaktadır. Ağız kenarının iç kısmında geniş bordürlü yazı taklidi bir süsleme mevcuttur.

Şekil 6. MYK.02.ET.21 numaralı eser çizim ve fotoğrafı

3. Değerlendirme - Karşılaştırma

Mor Yakup Kilise kazılarında ortaya çıkan fantastik figürlü eserler, sırlı seramik koleksiyonları arasında kendine has tarzlarıyla dikkat çeken önemli bir buluntu grubunu oluşturmaktadır. İncelenen bu eserlerin tarihini kesin olarak veren bir veri bulunmadığı için muhtemel dönemin seramik örnekleri ve resim üslubu karşılaştırma yöntemiyle bir tarih önerisi yapılabilmektedir. Bu eser grubu hakkında yapacağımız değerlendirmede öncelikle yakın bölgedeki benzer örneklere başvurmakla birlikte daha geniş bir ölçekte Anadolu, İran, Kuzey Mezopotamya ve Mısır'a kadar geniş bir alan göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Yöreyle en yakın Orta Çağ yerleşimleri olan Mardin Kalesi¹², Diyarbakır Kalesi, Hasankeyf, Harran ve Bitlis Kalesi kazılarında ele geçen yayınlanmış örneklerle bir benzerliğe rastlanmamaktadır (Aslanapa, 1962a; Fındık Özkul, 2008; Ölçer, 2009; Baş, 2012).

Bir başka yakın şehir olan Ahlat'ta, birçok fragman karşılaştırma yapma olanağı sağlamaktadır. Burada bulunmuş beyaz-krem hamura ve muhtemelen aynı renk astara sahip firuze sır altı siyah figürlü örnekte, elinde başak dalı tutan bir sfenks dikkatimizi çekmektedir (Şekil 7, Karamağaralı, 2007: foto 16). Bu kâse parçasının 13. yy'm ilk yarısına ait olduğu ve Rey menşeli olduğu düşünülmektedir (Karamağaralı, 1982: 402). Elimizde bulunan 10377 Envanter numaralı yeşil sırlı seramik örneğinde, zoomorfik (hayvan ve insan birleşimi) bir figür oluşuyla benzerlik göstermektedir. Bulunan bir başka seramik fragmanında sarıklı bir figürün cepheden tasvir edilen başı, badem biçimli gözlerinin yana bakar halde verilmesi benzer bir yaklaşım sergilerken, burnun profilden verilmesiyle farklılık göstermektedir (Şekil 8: Age, res 48).

¹² Makalenin yazarı Karakaya-Bilen, 2015-2019 yılları arasında Mardin Müzesi'nde çalıştığı dönemde Mardin Kale Kazısında çıkan sırlı seramikleri incelemiştir. Henüz yayınlanmayan bu seramiklerde figürlü sırlı seramik olmadığını ancak yoğunlukla tek renk sırlı seramiklerin bulunduğunu aktarmaktadır.

Şekil 7. Ahlat Yerleşimi kase fragmanı (Karamağaralı, 2007: Foto 16 s.146'dan alıntıdır.)

Şekil 8. Ahlat yerleşimi seramik fragmanı (Karamağaralı, 2007: Res 48 s.436'dan alıntıdır.)

Ahlat'ta bulunan bir başka sırlı seramik örneği de şeffaf sır altına, sgraffito tekniği ile bezenmiş insan başı fragmanlarıdır. Bu örnekteki üç dilimli başlıklar, yuvarlak yüzler, kavisli kaşlar, gözlerin yana bakar vaziyette betimi yakın bir benzerlik göstermektedir (Şekil, 9.10.11.). Bu yüz tiplerine Doğu Türklerinde ve Moğollarda karşılaştığı bilinmektedir (Karamağaralı, 2007: 147, res. 22 a-b-c). Üslupsal olarak değerlendirildiğinde çalışmanın konusu olan figürlerin süsleme anlayışının benzerlikleri dikkat çekerken Şekil 10'da görülen burunun profilden resmedilişi farklılık sergilemektedir.

Şekil 9. Ahlat yerleşimi boyalı kazıma seramik fragmanı (Karamağaralı, 2007: Res 22a s.145'den alıntıdır.)

Şekil 10. Ahlat yerleşimi boyalı kazıma seramik fragmanı (Karamağaralı, 2007: Res 22b s.145'den alıntıdır.)

Şekil 11. Ahlat yerleşimi boyalı kazıma seramik fragmanı (Karamağaralı, 2007: Res 22c s.145'den alıntıdır.)

Adıyaman Samsat'ta bulunan beyaz astar üzerine kobalt mavi ve siyah sır ile süslenmiş olan bir kâse fragmanında kadın başı figürü görülmektedir (Bulut, 2000: res 18). Burada görülen tasvirin stili, yüz çizgileri, yine birleşik kaşların çizimi yakın benzerliktedir (Şekil 12). Bezeme stili açısından, makalenin örnekleriyle karşılaştırıldığında bir üslup birliğinden söz edilebilirken gözlerinin karşıya mı yana mı baktığı anlaşılmamaktadır. Diğer karşılaştırma örneklerine göre kısa kenarlı "U" şeklindeki burnun cepheden resmedilişi farklılık göstermektedir. Ayrıca yine Samsat kazılarında ele geçen iki farklı kâse fragmanlarının orta kısmında sgraffito tekniği ile bezenmiş bağdaş kurarak oturmuş kaftanlı ve kolları tiraz bantlı figürlerin (muhtemelen Sultan veya yönetici biri) elinde kadeh tuttuğu görülmektedir. Elinde kadeh tutarken resmedilmiş figürlerin, 13. yüzyılda sıklıkla görülmesinden yola çıkarak bu dönemde üretildiklerine dair bir ilişki kurulmuştur (Öney, 1983: s.100-103, Res 9-12). Çalışmada ele alınan eserlerden bir tanesi olan 5b'deki fragmanda görülen figürün de kaftanlı oluşu ve kollarında tiraz bandı bulunması nedeniyle benzerlik gösterdiği düşünülmektedir ancak kırık olmasından dolayı elinde ne tuttuğu anlaşılamamaktadır.

Şekil 12. Samsat yerleşimi seramik fragmanı (Bulut, 2000: Res 18 s.147'den alıntıdır.)

Şekil 13. Elazığ Müzesi'nde bulunan 70-PT-8-4 Envanter numaralı kase fragmanı (Aytaç, 2010: Foto 4 s.513'den alıntıdır.)

Şekil 14. Divriği Kale Kazısında bulunan figürlü seramik fragmanı (Acara Eser, 2020: Şekil 10a s.144'den alıntıdır.)

Elazığ Müzesi'nde korunan 70-PT-8-4 Envanter numaralı kâse formundaki eserin merkezinde yer alan insan başı motifindeki birleşik kaşlar ve yana bakan gözler (Şekil 13: Aytaç, 2010: foto 4), Divriği Kale Kazısı sırlı seramik buluntuları arasında 12.- 13. yy'lara tarihlendirilen figürlü örnekte ise başlık ve yana bakan gözler benzer örnekler arasında bulunurken burunun profilden verilmesi ile farklılık göstermektedir (Şekil 14: Acara Eser, 2020: Şekil. 10a). Bu benzerlikler, çalışmanın konusu figürlü seramiklerle üslup birliği olduğu ve dönemin figüratif sanatı ile bu sanatın yayılım bölgesi hakkında fikir sunmaktadır.

Nusaybin'e biraz daha uzak olan Tarsus yerleşiminde ele geçen iki farklı tabak örneklerinin orta kısmında yine bağdaş kuran, elinde ve çevresinde çeşitli kap formları görünen figürler, şekil 5b'deki eserle karşılaştırılabilecek başka örneklerdir. Bu tarz tasvirlerin Samsat, Kubadabad, İran, Suriye ve İslam coğrafyasının geniş bir bölümünde yaygın olarak kullanıldığı bilinmektedir. Özellikle Abbasi, Eyyubi, Artuklu ve Selçuklu el sanatlarında devletin hükümdarlarını temsil eden moda figürlerdir (Öney, 1983: 89-90, Res 1-5; Ayrıca Misis örnekleri için: Fındık Özkul, 2021: Şekil 5a-b).

Mor Yakup Kilise kazılarında elde edilmiş parçalardaki fantastik figürler, buldukları kabın iç yüzeyinin tamamını kapsayacak şekilde yayılarak işlenmiş bir kompozisyona sahiptir. Bu tür bir kompozisyon tercihinin Anadolu Selçuklu Dönemi'ndeki çinilerde ve seramik kaplarda da uygulandığı bilinmektedir. Kubadabad Sarayı'ndaki yıldız formu çinilerde görülen merkezi bir kompozisyonda sfenkslerin gövdesi profilden, başı cepheden tasvir edilmiştir (Çoraklı, 2022: 217, Görsel 7-8). Hükümdarlık sembolü olarak değerlendirilen sfenkslerin başlıkları farklı formlarda resmedilmiştir. Kutsallığına inanılan bu figürlerin başlıkları, dönemin sultanlarının taktığı taşların stilize edilmiş bir halidir (Şekil 15-16).

Şekil 15. Kubad Abad Sarayı yıldız formu Lüster seramik (Çoraklı, 2022: Görsel 7, s.218'den alıntıdır.)

Şekil 16. Kubad Abad Sarayı Yıldız formlu çini seramik (Çoraklı, 2022: Görsel 8, s.218'den alıntıdır.)

Samsat, Eski Kâhta (Kocahisar), Alacahöyük yakınlarında bulunan Kalehisar, Mersin Yumuktepe, Elazığ Korucutepe, İçme Höyük, Antakya, Tarsus, Al Mina (St. Simeon), Kubadabad Sarayı ve Ahlât kazılarında ele geçen seramiklerin çoğunluğunda sgraffito ve champleve teknikle bezenmiş seramiklerin yoğunluk gösterdiği bilinmektedir. Bu teknikle üretilmiş seramikler; Irak, İran, Suriye, Mısır, Abbasi, Selçuklu, Atabek, Fatımi, Eyyubi ve Memluk dönemlerinde sıklıkla kullanılmış, ayrıca Orta Çağ Bizans, Ermeni ve Gürcü sanatında yaygınlık göstermiş ve çeşitli Akdeniz ülkelerinden Kırım'a kadar geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Sgraffito tekniğinin kaliteli örnekleri İran'da Tebriz yakınlarında bulunan Aghand bölgesinde "Aghand seramikleri" tabiriyle ve Azerbaycan'da Garrus Kentinde yoğun olan champleve tekniğindeki seramikler "Garrus" tipi olarak adlandırılmıştır (Öney, 1983: s.86-87).

Akdeniz ticaretine paralel olarak Bizans Sgraffito ve Champleve teknikli seramikleri de geniş bir alanda karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Doğu Akdeniz limanlarına ulaşan örneklerdeki savaççı, avcı, müzisyen, dans eden insan figürleri ve karakteristik su kuşları bulunan örnekler 12. yy ortası ve 13.yy'ın erken dönemlerine tarihlendirilmektedir (Avissar ve Stern 2005:43). Aynı şekilde bu teknikle yapılan seramik örnekleri haçlılarla ilişkili liman ve kale yerleşimlerinde de ele geçmiştir. Özellikle Kıbrıs'taki Paphos limanı yakınındaki Sarato Kolones'te ve Batı Suriye'deki Raş Shamra (Lazikiye), Şayzar (Larissa) ve Çark de Checaillers'deki (Şövalyeler Kalesi-Tartus) örnekler incelendiğinde 12. yy ile 13. yy üçüncü çeyreği arasına tarihlendirilmiştir (Shaddoud, 2014: 69).

Bezeme üslubu açısından karşılaştırıldığında konumuz olan seramiklerin kafes tarama ve tarama bezemeleriyle şeklin içinin doldurması yöntemi, Karacahisar Kalesi'nde bulunan insan figürlü seramiklerde de görülmektedir (Yılmaz Yaşar, Karasu, Fındık Özkul, 2023: Görsel 37-41). Bu tarama bezemenin 12. yüzyıl sonundan 15. yüzyıla kadar sıklıkla kullanıldığı Aşvan Kale, Sivas, Korucutepe, Komana, İznik, Kadıkalesi, Hisartepesi ve Zeuksipus seramiklerinden anlaşılmaktadır (Yılmaz Yaşar, Karasu, Fındık Özkul, 2023: 463).

Seramik örneklerin dışında, fantastik figürlerin taş malzemeli tarihi eserler üzerinde kullanıldığını gösteren örnekler de bulunmaktadır. Nitekim yapımı 1208 yılına tarihlenen Diyarbakır Ulu Beden burcunun dış cephesinde görülen taş rölyeplerde iki sfenks figürü dönem anlayışını yansıtmaktadır (Alper ve Alper, 2015: Şekil 7a.s74). Burada baş cepheden, gövde ise profilden verilmiştir. Ön ayaklarının üzerinden uzanan kanatlar rumi motifini andırmaktadır (Şekil 17). İncelediğimiz 10377 Envanter numaralı yeşil sırlı kâsedeki figürün resmedilişi ve rumi motifi mimari alanda da karşımıza çıkmaktadır. Buna Konya İnce Minare Taş ve Ahşap Eserler Müzesi'nde sergilenen 893 Envanter numaralı mermer levhada sfenks figürü (Özdemir, 2021: Resim 7c s.129) örnek gösterilebilir. Buradaki sfenks figürü baş cepheden, gövde ise profilden verilmiştir. Üç dilimli başlığı, kanatlı aslan vücutlu ve kuyruğu ejder başı şeklinde resmedilmiştir (Şekil 18). 13.yy'da Konya Rum Kilisesi için yapıldığı düşünülen eserin arka

yüzünde bir haç kabartması dikkat çekicidir (Özdemir, 2021: 129). Bu ve benzeri örneklerin; seramik, çini ve mimari rölyeflerdeki uygulamaları dönemin figüratif sanatının farklı bölgelerde ve kültürlerdeki yansımalarını göstermektedir.

Şekil 17. Diyarbakır Ulu Beden Burcu'nun dış cephesindeki taş rölyef (Düzgün, 2022: Fotoğraf 32 s.59'dan alıntıdır.)

Şekil 18. Konya İnce Minare Taş ve Ahşap Eserler Müzesinde bulunan 893 Envanter numaralı mermer levha (Özdemir, 2021: Resim 7c s.129'dan alıntıdır.)

Anadolu dışında, Nusaybin'e yakın konumdaki coğrafyalarda da fantastik figürlü seramikler mevcuttur. Örneğin; Metropolitan Müzesi'nde sergilenen ve Mısır'da Fatimiler dönemine (909-1171) ait bir lüster seramikte sfenks yorumlaması görülmektedir (Nouri ve Hosseyni Hashem: 2018, Figür 1.s.214). Kabın sağ kenarından başlayarak resmedilen fantastik figürün, incelediğimiz 10377 ve 10376 Envanter numaralı yeşil ve şeffaf sırlı kâselerdeki figürlerin sol kenardan başlayarak tasvir edilişi ile farklılık göstermektedir. Bu eser bize Mısır'daki eski uygarlıkların dinsel temaları ile İslam'ın kesişmesinden ortaya çıkan figür tarzının, seramik sanatında uygulandığını yansıtmaktadır (Şekil 19).

Şekil 19. Metropolitan Müzesinde bulunan Lüster seramik (Nouri ve Hosseyni Hashem, 2018: Figür 1 s.214'den alıntıdır.)

Suckler Galerisi'nde sergilenen İran Selçuklu dönemine ait tabakta görülen sfenks motifi 11. yüzyıla tarihlendirilmektedir (Nouri ve Hosseyni Hashem, 2018: 214, Figür 2). Fatimi dönemi ile çağdaş olan bu seramik, dönemin sanatsal etkileşiminin bir ürünüdür.

Tabağın sol kenarında bulunan figürün başı profilden, gövde ise cepheden verilmiştir (Şekil 20). İster sfenks olsun ister farklı kombinasyonlardaki harpi, grifon olsun, üslupsal olarak farklılıklar içeren bu fantastik karakterli figürlerle birçok kültür ve coğrafyada karşılaşmaktadır. Orta Çağ'da yeni bir form ve üslup kazanan bu motiflerin yeniden popüler olması veya yeniden hayat bulması da mitolojik arka planın ne kadar güçlü olduğuna işaret etmektedir.

Şekil 20. Suckler Galerisinde bulunan tabak (Nouri ve Hosseyni Hashem, 2018: Figür 2 s.214'den alınmıştır.)

Sfenks ve benzeri figürlerin en eski örnekleri M.Ö. III. bin yıldan beri Mısır ve Mezopotamya sanatında görülmektedir. Daha sonrasında İran, Zivi Gur'da MÖ. I bin yıla ait kanatlı sfenks tasarımları oluşmuştur. Mısır'da özellikle Akamenidler döneminde 5.yy da daha çok yaygınlaşan kanatlı sfenks figürleri güç, tılsım, koruyucu özelliklerinin yanında dinsel bir sembolizmin de dekoratif bir unsuru olarak kullanılmış olmalıdır. Mısır ve İran'da Orta Çağ seramiklerinde özellikle Lüster tekniğinde yapılmış bu fantastik figürlerin tercih edilmeye devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu açıdan bir Post-İslam Motifi olarak da düşünülmektedir (Nouri ve Hosseyni Hashem, 2018: 214). Anadolu, Suriye ve İran saray çinilerinde sıklıkla yer alan ve sembolik gücüne inanılan sfenks, siren, çift başlı kartal gibi yaratıklar Suriye Atabeklikleri'nin, Eyyübiler ve Selçukluların ortak simgesel inaniş ve geleneklerini yansıtmaktadır. Bu figürler doğüstü güçleriyle sultanı ve sarayı koruyan yaratıklar olarak tercih edildiği düşünülmektedir (Öney, 2002: 482). Muhtemelen Orta Çağ'da Mezopotamya ile Orta Asya Mitolojisinden ortaya çıkmış bir sentez olan bu figürler ve yaratıklar, tılsımlı anlamlar yüklenerek İslam sanatında da varlıklarını korumuşlardır. Bazen dini yapıların girişlerinde, bazen saray ve sur gibi yapıların görünen cephelerinde rölyef veya kabartma şeklinde bulunan bu eklektik figürler, her ne kadar İslami öğeler olmasa da, İslami bir sentezle koruyucu ve kutsayıcı özelliklerini Orta Çağ'da devam ettirmiş görünmektedir.

Seramik ve taş malzeme dışında resimli el yazmalarındaki figürler incelendiğinde, Makâmât isimli eserde yer alan figürlerin kıyafet ve başlık tasarımındaki stilize edilmiş üslubun, Mor Yakup Kilise kazılarında elde edilen sırlı seramiklerdeki figürlerle yakın bir anlayış sergilediği düşünülmektedir. Özellikle El-Wasiti tarafından yazılan ve resimlenen el-Hariri'nin H. 634/MS 1237 tarihli Makâmât el yazmasındaki figürlerin başlıkları ile makalede incelenen 10376 Envanter numaralı eserdeki figürün başlık tasarımının benzerliği dikkat çekicidir (Şekil 21). Bu benzerlik aynı atölyenin veya etkileşimin olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Şekil 21. Ebu Zeyd, Maltiya'da bir mecliste konuşurken, Anadolu (otuz altıncı makam). El-Wasiti tarafından yazılan ve resimlenen el-Hariri'nin makamu, H. 634/MS 1237. 37×28 cm. Paris: Bibliothèque nationale de France (Arabe 5847, fol. 110r). Fotograf: Bibliothèque nationale de France (George, 2012: 18'den alıntıdır).

Yukarıda karşılaştırma örneklerinde görüldüğü gibi Anadolu ve yakın coğrafyalarda çeşitli malzemeden yapılmış yüzeylerde ve özellikle de sırlı seramiklerde stilize edilmiş fantastik figürler sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Beğenilerek kullanıldığı anlaşılan bu motiflerin ve kompozisyonların, çeşitlilik sağlar nitelikte yöresel özelliklerle (malzeme-teknik-üslup) birlikte, yeni bir tarzda işlenmiş sentez bir yaklaşımla yeniden üretildiklerini varsaymak mümkündür. Ticaret ağının bu etkileşimi kolaylaştırdığı sanılmaktadır. Nitekim Anadolu

Selçuklu ve Beylikler Döneminde gelişmiş bir ticaret ağı olduğu bilinmektedir¹³. Anadolu ile Mezopotamya arasındaki ulaşım ağında önemli bir nokta da Nusaybin ve çevresidir. Nusaybin gibi İpek yolu üzerinde bulunan Kızıltepe'nin Sürekli Köyü'nde, 2009 yılında tesadüfen bulunan ve bir tüccara ait olduğu tahmin edilen define bu ticaret ağının çok daha geniş olduğunu açıkça göstermektedir. 11-14 yy tarihlenen 14 farklı Orta Çağ dönemine ait sikkeler içeren bu eşsiz buluntu grubu, bölgenin Avrupa, Kuzey Afrika, Ortadoğu ve Asya'yı içine alan ticaret ağının, önemli bir merkezi olduğunu kanıtlamaktadır (Erdoğan, 2014). Dönemin ticaret ağının, sanat anlayışı üzerine etkisi ve taşınır bu eserlerdeki figüratif anlayışın sentez ürünler olarak ortaya çıkmasına zemin hazırladığı akla yatkın gelmektedir.

Makalede değinilen, kendine has bir anlatım tarzı ve çizgileri olan fantastik karakterli figürlü sırlı seramik kâse ve tabakların hangi amaçla kullanıldığına dair veriler sınırlıdır. Bu kapların sıradan günlük kullanım kabı mı, lüks tüketimin bir ürünü mü veya bunların litürjik bir özelliğe sahip olup-olmadığı henüz bilinmemektedir. Ayrıca bunların yerel üretim mi yoksa ithal ürünler mi olduğu da, şu anki bilgilerimizle, söylenememektedir. Çalışmada ele alınan sırlı seramiklerin analizleri henüz yapılmamıştır. Yapılacak malzeme analiz sonuçlarına göre daha sağlıklı bilgilere ulaşılabilecektir. Fakat yine de söz konusu sırlı seramikler üslupsal, tarihsel ve arkeolojik veriler dikkate alınarak incelendiğinde bazı sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Sonuç

Makaleye konu olan figürlü sırlı seramik örnekleri, kompozisyon ve konu olarak 12. ve 13.yüzyıllarda görülen seramik süsleme programına benzemekle birlikte, onları diğerlerinden ayıran bazı detaylara da sahiptirler. Özellikle Şekil 2'deki kâsenin üzerinde bulunan ve Şahmaran'ı andıran ünük figür, karşılaştırılan birçok fantastik figürden farklıdır. Bu durum figürün daha özgün bir konteks içinde ele alınmasını gerektirmektedir. Hayvan ve insan birleşimi figürlerde yoğunlukla, aslan ve kuş kanatları dikkat çekerken, bu örnekte figürün gövdesi bir yılanı andırmaktadır. Bu açıdan konunun daha yerel bir dinamiğin etkisinde olduğu söylenebilir. Başlık ve yüz hatları aynı iken gövdenin bu değişimi, yerli bir seramik ustasının elinden çıkan farklı bir mitolojik uyarlamayla açıklayabilir. Nusaybin ve Mor Yakup Kilise kazılarında ele geçen fırın çivileri, sır cürüfları ve bezeme kalitesi çok iyi olmayan çeşitli seramik repertuarı bu bölgede bir seramik üretiminin varlığını düşündürmektedir. Bu bağlamda, Mardin Müzesi Envanterinde yer alan ve bu makalede tanıtılan yedi adet figürlü sırlı seramik eserin, yörede bulunan ya da çevresinden etkilenen bir atölyenin ürünü olduğu görüşünün savunmayı mümkün kılmaktadır. Karşılaştırma örneklerine bakıldığında söz konusu eserlerin, kendine özgü figür tasarımıyla etkileşimde olduğu ortamın ürünü ve sentezi niteliğini taşıdıkları söylenebilir. Bu eserlerle ilgili henüz net bir tarihlendirme kanıtı mevcut değil ancak yine karşılaştırma örnekleri ve tarihsel bağlamda yaşanan etkileşim, ticari faaliyetler dikkate alındığında bu yedi eserin, 12. ve 13. yüzyılları arasında üretilmiş olması muhtemeldir.

Sonuç olarak, söz konusu bu eserlerin petrografik ve kimyasal analizleri yapılmadığı için tam olarak nerede üretildiğine dair kesin bir sonuca varılamamaktadır. Fakat ileriki çalışmalarda yapılması düşünülen analizler ile daha somut verilerin elde edilmesi mümkün olabileceği sanılmaktadır. İlaveten, bu figürlü sırlı seramikler sadece Nusaybin'in değil aynı zamanda Türkiye'de Güneydoğu Anadolu Bölgesinde devam eden sırlı seramik külliyyatına yeni bir koleksiyon olarak veri sunan ve böylece yörenin tarihine ışık tutabilecek nitelikler sergilemektedir.

¹³ Özellikle nümizmatik çalışmalardan elde edilen veriler ışığında, farklı beylikler tarafından basılan İslami sikkelerin diğer beyliklere ait sikkelerle birlikte bulunması beylikler arasındaki ticaret ağını yansıtmaktadır (Öztaşkın, 2021: 123-125, dipnot. 26).

Kaynakça

Acar, A., & Erdem, Ç., (2022). Nusaybin Mor Yakup Kilisesi İskelet Popülasyonunun Antropolojik Açıdan Değerlendirilmesi. **Nusaybin, Siyaset-Kültür-Ekonomi**. (Ed. Selçuklu A.- Gemi, A.) Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları. s.127-138.

Acara Eser, M. (2020). Divriği Kale Kazısı Sırlı Seramik Buluntuları: İlk Sonuçlar ve Yerel Üretim İzler. **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**. C.37, S.1. s.136-153.

Adday, Ş. (2006). **Nusaybin Akademisi**. (Çev. Nesim Doru), İstanbul: Yaba Yayınları.

Akyüz, G. (1998). **Nusaybin'deki Mor Yakup Kilisesi ve Nusaybin Okulu**. Mardin: Resim Matbaacılık.

Alper, B. ve Alper, M. (2015). Diyarbakır Savunma Sistemi Mimarisi. **Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı**. (Ed. Soyukaya, N.). Diyarbakır: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi. s.61-81.

Aslanapa, O. (1962). Diyarbakır Sarayı Kazısı İlk Rapor. **TAD**, XI/12, 10-18.

Aslanapa, O. (1965). **Anadolu'da Türk Çini ve Keramik Sanatı**. İstanbul: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Avisar, M. ve Stern, E. J. (2005). **Pottery of The Crusader, Ayyubid, And Mamluk Periods in Israel., Jerusalem**: The Israel Antiquities Authority.

Aydın, S. Emiroğlu, K. Özel, O. ve Ünsal, S. (2000). **Mardin Aşiret- Cemaat- Devlet**. İstanbul: Tarih Vakfı.

Aytaç, G. (2010). Elazığ Arkeolojisi ve Etnografya Müzesinde' ki Artuklu-Selçuklu Sırlı Seramikleri. **NEWWSA, e-Journal of New World Sciences Academy**. Volume:5, Number:4, s.506-524.

Baş, G. (2012). **Bitlis Kalesi Kazısı Sırlı Seramikleri 2004-2012**. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Bulut, L. (2000). **Samsat Ortaçağ Seramikleri (Lüster ve Sıraltılar)**. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları. No. 108, s.46-7.

Çeken, M. (2007). Hasankeyf Kazısı Seramik Fırınları, Atölyeleri ve Seramikleri. **Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı**. (Ed. Öney, G. ve Çobanlı Z.). İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. s.245-261.

Düzgün, S. (2022). **Artuklu Mimarisinde Figürlü Süslemeler**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erdem, B. (2022). İki Dünya Arasında El Değiştiren Şehir: Nusaybin ve 363 Barışı, **Nusaybin Siyaset-Kültür-Ekonomi**, Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları.

Erdoğan, N. (2014). **Mezopotamya'nın Bilge Şehri Mardin'i Aydınlatan Sürekli Definesi**. Mardin: Mardin Müzesi Yayınları.

Erdoğan, N. ve Tekin, Ş. (2013). Kültür İnanç Parkı Projesi Mor Yakup Kilisesi Kazısı. **22. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları**. Adana: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları. s.1-20.

Erkanal, H. (2000). Mardin Bölgesi Arkeoloji Araştırmaları. **GAP Bölgesi'nde Kültür Varlıklarının Korunması, Yaşatılması ve Tanıtılması Sempozyumu**. Ankara: GAP Yayınları Kültür Dizisi 3. (01-05 Haziran 1998, Şanlıurfa). T.C. Kültür Bakanlığı. 16-34.

Fındık Özkul, N. (2013). Artuklu-Eyyubi Dönemlerinde Hasankeyfte Seramik Atölyeleri ve Üretimleri. **Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 30, Numara 2, Aralık, s. 43-59.

Fındık Özkul, N. (2008). **Hasankeyf Seramikleri (2004-2006)**. Ankara: Çardaş Yayınevi.

Fındık Özkul, N. (2021) Ortaçağ Anadolu'sunda Misis Seramikleri Üzerinde İnsan Figürleri (Ed. Kontogiannis, N.D, Böhlendorf-Arslan, B. ve Yenişehirlioğlu, F.). **ANAMED**, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, s.215-232.

George, A. (2012), Orality, Writing and the Image in the Maqamat: Arabic Illustrated Books in Context. **Art History**, 35, s. 10-37.

Honigmann, E.-Bosworth, C.E. (1993). "Nisibis", **Encyclopedia of Islam**, Vol. VII, Leiden-New York: E.J. Brill, s. 983-984.

Karamağaralı, N. (2007). Ahlat Sırlı Seramikleri. **Anadolu' da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı**. (Ed. Öney, G. ve Çobanlı Z.). İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. s.133-153.

Karamağaralı, Yörükan, B. (1982). "Ahlat Seramik Ekolü", **A.Ü.İlahiyat Fakültesi İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi**. S.5, Ankara: Ankara Üniversitesi, s.391-462.

Keser, K. E. ve Erdoğan, N. (2013). The Katedral Complex at Nisibis. **Anatolian Studies**. Cilt. 63, s.137-154.

Kılıç, T. (2009). **Nusaybin'in Fiziki Coğrafya Özellikleri**. (Ed. K.Z Taş.). Ankara: Geçmişten Günümüze Nusaybin Sempozyum Bildirileri. s.391-402.

Kodaş, E. vd. (2022). Mor Yakup Kazılarında Bulunan Geç Neolitik Döneme Ait Çanak Çömlek Buluntuları. **Nusaybin, Siyaset-Kültür-Ekonomi**. (Ed. Selçuklu A. – Gemi, A.) Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları. s.2-18.

Kütük, A. (2018). **Nisibis (Nusaybin) Kadim Bir Şehrin Hikayesi**. İstanbul: Divan Kitap.

Nouri, N. ve Hosseyini Hashem, S. (2018). "Exploring Symbolic Animal Motifs Of Egyptian Fatimid Lüsterware Pottery And Pottery Products Of The Middle Ages In Iran". **TÜBA-AR**, S.23, s.213-223.

Ölçer, S. (2009). Harran Kazısında Ortaya Çıkarılan (2014-2017) İslami Dönem Seramiklerinin Ön Değerlendirilmesi. (Ed. Önal, M., Mutlu, İ.S. ve Mutlu, S.). **Harran ve Çevresi Arkeoloji**. Şanlıurfa: Şurkav Yayınları, s.419-436.

Önder, M. (1968). "Kubad-Abad Sarayı Harpi ve Simurg'ları", **Türk Etnoğrafya Dergisi**. X. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s.5-17.

Öney, G. (1983). "Bir Grup Selçuklu Seramiğinde İnsan Tasviri", **Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi**. 2 (2), s.86-105.

Öney, G. (2002). Rakka Seramikleri ile Anadolu Selçuklu Seramiklerinin ve Saray Çinilerinin İlişkisi. **XIV. Türk Tarih Kongresi**. C.I, Ankara: Ayrıbasım, s.479-484.

Öney, G. (2016). "Büyük Selçuklu Seramik Sanatında Resim Programı ve Gelişen Figür Üslubu". **Sanat Tarihi Dergisi**. Ege Üniversitesi. C. 13, S.1, s.61-82.

Öztaşkın, M. (2021). Bizans'tan Osmanlı Dönemine Aphrodisias'taki Sırlı Malların Üretimi ve Kimlikleri, **Bizans, Selçuklu ve Osmanlı Topraklarında Kültürel Üretim Aracı Olarak Sırlı Kaplar**. (Ed. Kontogiannis, N.D, Böhlendorf-Arslan, B. ve Yenişehirlioğlu, F.). ANAMED, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, s. 115-131.

Shaddoud, I. (2014). **Céramiques Des Forteresses Croisées, İsmâéliennes, Ayyoubides Et Mameloukes De Syrie Du Nord**. Aix-Marseille Université: Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Soyukaya, N. (2003). **Mor Yakup Kilisesi 2000-2002 Yılı Çalışmaları Raporu**. Mardin Müzesi Arşivi. (Yayımlanmamış Kazı Raporu).

Soyukaya, N. (2004). **Mor Yakup Kilisesi 2002 Yılı Çalışmaları Raporu**. Mardin Müzesi Arşivi. (Yayımlanmamış kazı raporu).

Soyukaya, N. ve Aydın, Y. (2006). **Mor Yakup Kilisesi 2005 Yılı Çalışmaları Raporu**. Mardin Müzesi Arşivi. (Yayımlanmamış Kazı Raporu).

Tekin, Ş., (2009). **Mor Yakup Kilisesi 2007-2008 Yılı Çalışmaları Raporu**. Mardin Müzesi Arşivi. (Yayımlanmamış Kazı Raporu).

Yıldırım, Ş. (2020). Side Müzesi'nden Champleve Tekniğinde Bezenmiş Erken Bizans Dönemi Levhaları. **Olba XXVII**. (Ed. Durugönül, S., Durukan, M., Brands, G. ve Kaplan, D.). Mersin: Mersin Üniversitesi Kılıkia Arkeolojisini Araştırma Merkezi. s.440-441.

Yılmazyaşar, H. Karasu, Emre Y. ve Fındık Özkul, N. (2023). **Bizans'tan Osmanlı'ya: Karacahisar Kalesi Seramikleri (2019-2022)**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.